

Tragom jednog *virda* iz Mostara

- Prilog historiji nakšibendijskog tarikata
u Bosni i Hercegovini -

Alija Dilberović

Gimnazija Mostar

Sažetak

Cilj ovoga rada je ukazati na postojanje jednog ogranka nakšibendijskog tarikata u Bosni i Hercegovini o kojem do sada nije bilo riječi u literaturi koja se bavi historijom nakšibendijskog tarikata i općenito sufizma u našoj zemlji. Kao glavni izvor poslužio je jedan dokument koji se čuva u Arhivu Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru, a riječ je o *virdu*, odnosno svakodnevnom derviškom učenju u obliku zikra. Vlasnik ovoga dokumenta bio je izvjesni derviš hadži Mustafa sin Ibrahimov. Pored njegova imena, u dokumentu se spominju imena i određenih nakšibendijskih učitelja koji do sada nisu bili poznati u bosanskohercegovačkoj sufijskoj tradiciji. U namjeri da saznamo nešto o tim šejhovima došli smo do podataka na osnovu kojih se može zaključiti da se ovdje radilo o jednom značajnijem ogranku nakšibendijskog tarikata koji je djelovao u Osmanjskoj državi i koji je imao svoje pristalice čak među najvišim slojevima osmanskog društva. Središte ovoga ogranka nakšibendija nalazilo se u Mekki i otuda se njegovo učenje širilo diljem islamskog svijeta, te je tako došlo i do Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Mostar, Banja Luka, nakšibendijski tarikat, hadži Ahmed Hadžiselimović Vehbi-baba, Muhammed Džan, Said Džan, Mekka, Ali Šumnulu, Istanbul, Bala tekija, hadži Mustafa sin Ibrahimov Mostarac.

Nakšibendijski tarikat spada među značajnije tarikate koji su ostavili traga u historiji sufijske i općenito islamske tradicije u Bosni i Hercegovini. Smatra se da je od svih tarikata koji su djelovali u Bosni i Hercegovini najprisutniji i najutjecajniji kroz historiju bio upravo nakšibendijski, te je zbog toga nazvan „derviškim redom našega naroda“.¹ Ovaj tarikat zasnivao se na strogom pridržavanju Šerijata, učenjima Kur’ana i imao je potpunu sunitsku orijentaciju, te se stoga nakšibendijsko učenje brzo širilo i bilo je prisutno u svim slojevima društva. Prvi tragovi prisustva ovoga tarikata mogu naći odmah nakon osmanskog osvajanja Bosne i Hercegovine, jer se smatra da su među prvim tekijama podignutim u našoj zemlji bile one koje su pripadale upravo nakšibendijskom tarikatu, poput Gaziler tekije i Skender-pašine tekije u Sarajevu. Taj period, o kojem zapravo postoji malo podataka, smatra se da je bio prva faza širenja nakšibendijskog učenja. Druga i najznačajnija faza u historiji ovoga reda desila se u XVIII i XIX st. Ovaj period smatra se zlatnim dobom širenja i razvoja ovoga tarikata, a veže se za ime šejha Husein-babe Zukića (pr. 1799.) i za djelovanje njegova murida šejha Abdurrahmana Sirri-babe Sikirića (pr. 1847.) i šejha Muhammeda Mejli-babe (pr. 1854.), Sirri-babina murida. Tekije u Živčićima i Oglavku, gdje su djelovali Mejli-babini i Sirri-babini potomci, postat će najznačajnija središta daljeg širenja nakšibendijskog učenja. Ovdje je riječ bilo o šejhovima koji su pripadali mudžeddijskom ogranku ovog tarikata, a koji se veže za indijskog šejha Ahmeda Sirhindija Imama Rabbanija (pr. 1625. godine), poznatijeg kao *mudžeddid elfi sani*, Obnovitelj drugog milenija, i njegova sina Muhammeda Masuma (pr. 1668). Jedan od Masumovih halifa bio je Muhammed Murad Buhari (pr. 1720.), koji je osnovao tekiju Muradiju u Istanbulu, odakle će se širiti mudžeddijski

¹ Beglerović, Samir, „Izazovi nakšibendijske tradicije za savremenu bosansko-hercegovačku omladinu“, *Takvim za 2014. godinu (1435/1436. god. po H.)*, El-Kalem, Sarajevo, 2013, str. 180.

ogranak i gdje će Husein-baba Zukić primiti tarikat.² Drugo značajno središte nakšibendizma u 19. stoljeću bilo je u Travniku u Elči Ibrahim-pašinoj medresi / hanikahu, gdje su djelovali travničke muftije, muderrisi i šejhovi iz porodice Korkut, Muhammed Derviš--efendija (pr. 1877.) i njegov sin Muhammed Hazim-efendija (pr. 1920.), a koji su bili vezani za šejha i muderisa Hasan-efendiju Muslimovića (pr. 1855.) iz Gradačca.³ Također, u XIX st. dolazi do širenja halidijskog ogranka nakšibendijskog tarikata koji se veže za Mevlanu Halida Bagdadija (pr. 1827.) koji je učio pred indijskim šejhom Abdullahom Dihlevijem (pr. 1824.) u njegovu hanikahu u Delhiju. Ovom ogranku pripadao je šejh Sejfuddin Kemura,⁴ Jediler tekija u Sarajevu je bila halidijska,⁵ a navodi se, također, da su halidije učile hatmu hadžegan svake srijede iza akšam-namaza u Gazi Husrev-begovoj džamiji.⁶

Ovdje želimo ukazati na postojanje još jedne tradicije nakšibendijskog tarikata u Bosni i Hercegovini za koju smo saznali iz jednog dokumenta koji se nalazi u Arhivu Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru. Ovaj dokument, smatramo, može dati značajan doprinos proučavanju historije nakšibendijskog tarikata i sufizma općenito u Bosni i Hercegovini. Riječ je o dozvoli za učenje nakšibendijskog *virđa*, svakodnevnog derviškog učenja u obliku zikra, koju je dobio izvjesni derviš hadži Mustafa sin Ibrahimov. Dokument nije datiran, sastoji se iz jednog lista i napisan je na osmanskome turskom i arapskom jeziku. Prijevod ovoga *virđa* glasi:

Ja Hu destur

Bismillahir-rahmanir-rahim, essalatu ve selamu ala sejjidina Muhammed ve alihi ve sahbihî edžmein;

proučiti: *salavat šerif sedam puta, estagfirullahi rabbi min kulli zenbin*

² Čehajić, Džemal, *Derviški redovi u Jugoslavenskim zemljama*, OIS, Sarajevo, 1986, str. 50–58.

³ Dilberović, Alija, „*Nakšibendijska tradicija Mostara u XIX i prvoj polovini XX stoljeća - Slučaj Koski-pašinog hanikaha*“, *Znakovi vremena*, god. XVI, dvobroj 61/62, Sarajevo, 2013, str. 270–272.

⁴ Popara, Haso, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa GHB*, London-Sarajevo, sv. 13, 2004, str. 546.

⁵ Čehajić, Džemal, *Derviški redovi u Jugoslavenskim zemljama*, str. 44.

⁶ Traljić, Mahmud, *Iz kulturne historije Bošnjaka*, Borac, Travnik, 1999, str. 123–124.

ve etubu ilejhi 25 puta, zatim jedanput sura Fatiha i tri puta sura Ihlas. Sevap ovoga učenja pokloniti duši Muhammeda, alejhis-selam, svih pejgambera, njegove porodice, djece, supruga i ashaba, te pred dušu imama našeg tarikata Šaha Nakšibendija Muhammeda Behauddina, šejha Abdulkadira Gejlanija i šejha Ibrahima Tejmija, te duše ehlullaha i svih vjernika.

Nakon toga učiti *Musaba'ati ašarijeti* poslije sabah-namaza i poslije ikindije-namaza: sura *Fatiha* 7 puta, *Ajetul-kursija* 7 puta, sura *Kafirun* 7 puta, sura *Ihlas* 7 puta, sura *Felek* 7 puta, sura *Nas* 7 puta, *subhanallahi, elhamdulillahi, la ilahe illallah, vallahu ekber, ve la havle ve la kuvvete illa billahil-alijil azim* 7 puta, *allahumme salli ala Muhammedin ve ala alihi ve sahibihi ve ala sairil enbijai vel murselin* 7 puta, *Allahumme g'firi ve li valideje ve li džemiil-muminine vel-muminat vel-muslimine vel-muslimat el-ahjai minhum ve el-emvat bi rahmetike ja erhamur-rahimin* 7 puta, *Allahumme f'al bi ve bihim 'adžilen ve adžilen fid-dini ved-dunja vel-ahireti ma ente lehu ehlun ve la tef'al bina ja mevlana ma nahnu lehu ehlun inneke gafurun halimun dževadun kerimun reufur-rahim* 7 puta;

Nakon toga proučiti *men jetekillahu*;⁷

Potom, nakon jacije-namaza jednom proučiti *amene resulu*;⁸

Potom, nakon akšam-namaza i sabah-namaza po tri puta proučiti *euzu bi kelimatillahi tameti šerri min khalek i bismillahi lezi la jedurru measmih i šejun fil erdi ve la fissemai ve huve semiul alim*, te nakon toga *Allahumme edžrina minen-nar ve edkhillnal džennete mea ebrar bi afvike ja Mudžir* 7 puta i jedan put suru *Fatiha*.

Dajem dozvolu za učenje ovih virdova kao što je brojčano određeno našem bratu i voljenom prijatelju u ime Allaha dervišu hadži Mustafi sinu Ibrahimovom kao što je meni dao dozvolu moj šejh i moj učitelj Muhammed Džan u gradu Mekki, neka Allah posveti njegov duh (*ruh*), a ja sam siromah kod Allaha Moćnoga Hadži Selim-zade derviš hadži Ahmed Vehbi-baba u gradu Banja Luci, neka Allah oprosti njemu i njegovim roditeljima i svim muslimanima. Amin.

Na dnu dokumenta nalazi se pečat u kojem se može pročitati *hadži Ahmed Vehbi-baba* i oko kojeg stoji napisano: *ja Fettahu, ja Azizu, ja Allah*.⁹

⁷ Kur'an, II:285-286.

⁸ Kur'an, LXV:2-3.

⁹ Arhiv Hercegovacko-neretvanskog kantona, *Acta Turcarum*, OZ-DK 9/431.

Kao što se vidi iz sadržaja dokumenta, ovaj vird derviš hadži Mustafa dobio je od svoga šejha hadži Ahmeda Hadžiselimovića (Hadži Selim-zade) Vehbi-babe iz Banje Luke. Ovo je, koliko je nama poznato, prvi spomen na ovoga banjolučkog nakšibendijskog šejha. Njegovo ime uopće se ne spominje u literaturi koja se bavi historijom sufijske tradicije Bosne i Hercegovine,¹⁰ a ni u djelima koja se bave prošlošću Banje Luke i njenim islamskim naslijeđem.¹¹ Poznato je samo da su Hadžiselimovići bili ugledna banjolučka trgovačka porodica. Rodonačelnik ove porodice bio je hadži Selim, koji je u Banju Luku doselio početkom 19. st. iz Šapca u Srbiji.¹² Po njemu je ova porodica dobila svoje prezime, te je najvjerojatnije šejh hadži Ahmed bio njegov potomak. Na osnovu toga može se zaključiti da je ovaj šejh djelovao u 19. stoljeću, a to se može zaključiti i na osnovu podataka koje smo pronašli o Muhammedu Džanu kojeg Hadžiselimović spominje kao svoga šejha i učitelja. Na osnovu tih podataka može se, također, saznati nešto više o ovom ogranku nakšibendijskog tarikata kojem je hadži Ahmed pripadao.

Šejh Muhammed Džan se rodio 1784/1198. godine, no zemlja porijekla je nepoznata. Ocu mu je bilo ime Muhammed Mir, a djedu Muhammed

¹⁰ Čehajić ga ne spominje u svome djelu. Kada je riječ o Banja Luci spominje se samo da je u gradu nekada postojala bektashijska tekija (Čehajić, Džemal, *Derviški redovi u Jugoslavenskim zemljama*, str. 169.).

¹¹ Husedžinović, Sabira, *Dokumenti opstanka: vrijednosti, značaj, rušenje i obnova kulturnog naslijeđa*, Muzej grada Zenice, Zenica, 2005; Bejtić, Alija, „Banja Luka pod turskom vladavinom, Arhitektura i teritorijalni razvitak grada u 16. i 17. vijeku“, *Naše starine I*, Sarajevo, 1953.

¹² Filipović, Muhamed, *U traganju za ljudima i zavičajem: portreti značajnijih Bosanaca XX vijeka*, ANUBiH, Sarajevo, 2007, str. 244. Prema Filipoviću, ova porodica imala je posjede u Kotor Varoši i Banja Luci i da je Hadži Selim sahranjen u Kotor Varoši. On je u Banju Luku, odnosno Kotor Varoš, stigao sa svojim amidžićem Kara Selimom od kojeg potječu Karaselimovići. Smatramo da ovdje treba iznijeti i podatke koje sam dobio u mailu od gosp. Adina Hadžiselimovića iz Kotor Varoši nastanjenog u Švedskoj (mail je napisan 22. 05. 2009.). Prema porodičnoj tradiciji, porodica potječe od Abdulaha, koji je kao vojnik došao u Bosnu iz Konje, u Turskoj, sredinom 18. st. On je imao sina Selima, od kojih su nastali Hadžiselimovići iz Kotor Varoši. Prema tom predanju, kotorvaroški i banjolučki Hadžiselimovići dvije su različite porodice. Kojoj pripada hadži Ahmed? Pošto Ahmed u dokumentu navodi da je iz Banje Luke, mišljenja smo da je riječ o banjolučkoj, koja vuče porijeklo iz Srbije. U Mostaru postoji, također, porodica Hadžiselimović, no pretpostavka da je hadži Ahmed bio Mostarac, koji se preselio u Banja Luku čini nam se malo vjerovatnom.

Hafiz Izet i vodi porijeklo od hazreti Alijevog sina Muhammeda Ibn Hanefije. Kao dječak ostao je bez oca. Bio je hafiz Kur'ana i pripadao je hanefijskom mezhebu. Nakon što je okončao školovanje, stupio je u tarikat i učio je pred šejh Abdullahom Dihlevijem, poznatijem kao Gulam Ali, u hanikahu u Delhiju u Indiji. Nakon niza godina provedenih uz šejh Dihlevija, od učitelja je dobio idžazetnamu i hilafet. Šejh ga je poslao u Mekku s ciljem da iz najsvetijeg grada islama širi znanje i tarikatsko učenje, uz riječi „tamo je tvoja domovina, tvoja slava i tvoji blagoslovi“. U Mekku je stigao 1232/1816. godine. Ubrzo je postao veoma čuven i vrlo cijenjen.¹³ Džan je smatran velikim učenjakom, asketom i evlijom. Još dok je boravio u Delhiju, dane bi provodio uz svoga učitelja, a noći u ibadetu u turbetu šejh Kutbuddina Bahtijari Kakija, gdje je, kako se navodi, nadnaravnim putem izliječio jedno dijete.¹⁴ U Mekki je stekao veliki broj poklonika i murida iz mnogih dijelova islamskoga svijeta. Također, imao je mnoge učenike i među osmanskim ulemom, a neki njegovi učenici su bili značajni pripadnici osmanskog društva u Istanbulu poput *reisu-l-kurra* Abdullaha Ejjubia i poznatog kaligrafa Kazaskera Mustafe Izzeta, koji je od Džana šejhovski hilafet dobio 1830. godine. Za šejh Džana čulo se i na samom dvoru, te mu je Valide Sultan, Bezmi Alem, majka sultana Abdulmedžida podigla jednu tekiju u Mekki. Središte ovoga ogranka nakšibendijskog tarikata u Istanbulu bilo je Bala tekija u području grada *Silivrikapı*, gdje je djelovao Muhammed Džanov halifa, šejh Ali-efendija Šumnulu (pr. 1877), porijeklom iz Bugarske, koji je, također, odigrao značajnu ulogu u širenju tarikata, a bio je poznat i na samom dvoru jer je njegov murid bila i Adile Sultan, kćerka sultana Mahmuda drugog.¹⁵

Muhammed Džan preselio je 1266/1849. i ukopan je u haremu Al-Mualla u Mekki pored Abdurrahmana, sina hazreti Ebu Bekrova. Njegova tekija u Mekki, s obzirom da se nalazila u najsvetijem gradu islama, svakako da je predstavljala najznačajnije središte odakle se širio ovaj ogranak mudžedidijskog nakšibendijskog tarikata. Aktivnost tekije nastavila se i nakon smrti šejha Muhammeda Džana, jer ga je

¹³ Al-Bakri, Abdulvehab, *Fejd al-Melik al-Vehhab al-Muteali*, Vol. II, Mektebet Al-Asadi, Mekkah, 2009/1430, str. 1518–1519.

¹⁴ Ören, Enver, *Evlialar ansikopedisi*, str. 2081, http://www.sohbetican.com/pdf_dosyalar/Evlialar-Ansikopedisi.pdf (stranica bila dostupna 8.3.2015.).

¹⁵ Uludağ, Süleyman, „Halidiyye“, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15. 1997, str. 296–297.

kao pročelnik tekije naslijedio njegov sin Muhammed Said Džan. On je, kao i otac mu, bio veoma učen i poštovan u Mekki. Dosta je putovao i održavao veze s osobama koji su bili za vezani za tarikata. Šejh Said Džan više je puta posjetio Istanbul i Bosnu, zatim je 1297/1880. putovao u Indiju, gdje se susreo s tamošnjim učenjacima. Godine 1884. sa svojim sinom Sidikom Džanom ponovo je posjetio Istanbul i tu je i preselio.¹⁶ Sahranjen je u turbetu Bala tekije u kojem je sahranjen i šejh Ali Šumnulu, halifa njegova oca.¹⁷ Njegov sin Sidik Džan vratio se u Mekku, gdje je naslijedio oca kao pročelnik tekije, a nakon njegove smrti naslijedio ga je njegov sin šejh Omer Džan.¹⁸

Na osnovu ovih podataka o šejhu Muhammedu Džanu, može se saznati kako i gdje je došlo do susreta Hadžiselimovića hadži Ahmeda Vehbi-babe sa svojim šejhom, odnosno kako je došlo do prijenosa ovoga ogranka nakšibendijskog tarikata u Bosnu i Hercegovinu. Hadžiselimović se rodio najvjerojatnije koncem XVIII ili u prvim decenijama XIX st. Potomak je spomenutog hadži Selima, vjerovatno njegov sin ili unuk. Otišao je na Hadž i tokom boravka u Mekki upoznao je šejha Muhammeda Džana, od koga je primio tarikata. Pretpostavljamo da je u Mekki ostao jedan duži period, gdje se uz svoga šejha duhovno odgajao i izučavao sufijski nauk, a pošto ga je u dokumentu nazvao i *moj učitelj (ustaz)*, nije isključeno da je od njega učio i ostale tradicionalne islamske znanosti. Pošto je šejh Džan stigao u Mekku 1816. a preselio 1849. godine, može se sa sigurnošću reći da je šejh hadži Ahmed Vehbi-baba u Mekki boravio u tom periodu i da je tada postao nakšibendijskim šejhom. Nakon što je dobio idžazetnamu, vratio su u Banju Luku, odakle je širio učenje ovoga tarikata.

Nakon povratka vjerovatno je djelovao u nekoj tekiji koju je dao sam izgraditi ili možda u nekoj koja je već postojala. U Banjoj Luci postoji

¹⁶ Al-Bakri, Abdulvehab, *Fejd al-Melik al-Vehhab al-Muteali*, str. 1520–1521.

¹⁷ Tanman, M. Baha, „Bâlâ Külliyesi“, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4. 1991, str. 554–556. Bala tekiju, odnosno tekijjski kompleks, činilo je više objekata: tekija, mesdžid, turbe, sobe za dervişe itd. Tekiju je podigao Sazkar Kalfa oko 1860. godine na mjestu gdje je bio mesdžid koji je dao izgraditi Bala Sulejman Aga, zapovjednik topčija prilikom osvajanja Istanbula. U turbetu su sahranjeni Bala Sulejman i njegova žena, Ali-efendija Šumnulu, njegova žena Sidika-hanuma, šejh Muhammed Said Džan i šejh Mehmed Sadeddin-efendija.

¹⁸ Al-Ghazi, Abdullah al-Mekki al-Hanefi, *Ifadatu al-anam bi zikri ahbari beledillahi haram*, vol. 6, Makatabat al-Asadi, Mekkah, 1998, str. 388.

lokalitet Tekija, gdje se nekada nalazila jedna tekija i u neposrednoj blizini jedno turbe,¹⁹ a postojala je i jedna tekija u mahali Dolac iza Kastela,²⁰ međutim nije poznato kojemu, su redu pripadale niti imena njenih šejhova, tako da je teško znati da li se Vehbi-baba može povezati s nekom od njih. Kada je i gdje preselio Hadžiselimović, nije poznato, no vjerovatno u Banjoj Luci i da je sahranjen na nekom od banjolučkih mezarja. Mostarski dokument govori da se za njega čulo i u Mostaru, te se može pretpostaviti da je osim u Banjoj Luci hadži Ahmed Vehbi-baba bio poznat i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, gdje je imao još murida. Međutim, o nekim eventualnim nasljednicima na položaju šejha u nekoj tekiji u Banjoj Luci ili negdje drugdje ništa se ne zna.²¹

Značajan je podatak da je šejh-Džanov sin Said Džan često posjećivao Istanbul i Bosnu. U Istanbulu je sasvim sigurno posjećivao Bala tekiju u čijem će turbetu kasnije biti i sahranjen, ali vjerovatno i druge tekije i šejhove ove nakšibendijske silsile. Razlog boravka u Bosni, također, je bio tarikatske prirode i da je bilo riječ o održavanju veza koje je uspostavio njegov otac, jer je u Bosni i Hercegovini sigurno bilo još pojedinaca ili možda čitavih grupa koji su prilikom obavljanja Hadža i boravka u Mekki došli u kontakt s Muhammedom Džanom i od njega primili tarikat. Također, sasvim je moguće da je i sam šejh Said Džan u našoj zemlji imao svoje muride. O prisustvu ovoga tarikata u Bosni i Hercegovini svjedoči i jedan rukopis iz Gazi Husrev-begove biblioteke u kojem je navedena silsila, odnosno lanac prenosilaca sufijskog učenja, i opis određenih učenja prilikom obavljanja zikra. Autor ovoga djela bio je sam Said Džan, kako se vidi iz bilješke napisane na kraju gdje stoji njegovo ime i godina pisanja 1284/1867. Iz teksta se saznaje da se prvo učila silsila tarikata, zatim hatma hadžegan, koja se sastojala od učenja 7 puta sure *Fatiha*, 100 salavata, 79 puta sure *Inširah*, 1001 put sure *Ihlas*,

¹⁹ Bejtić, Alija, „Banja Luka pod turskom vladavinom“, str. 101.

²⁰ Efin, T., *Bošnjacima u Banjoj Luci prijete nestanak?!*, http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=5894:bosnjacima-u-banjoj-luci-prijeti-nestanak&catid=207&Itemid=220 (stranica bila aktivna 8. 3. 2015).

²¹ Spomenimo samo da se u Banjoj Luci pored Mejdanske džamije nalazio nišan izvjesnog hadži šejha Nedžib-efendije Nijazije, koji je preselio 1309. (1891. ili 1892.) godine, no nije uopće sigurno da li bi se ovaj šejh mogao povezati s ovim tarikatom (Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, sv. II, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1998, str. 222).

7 puta sure *Fatiha* i 100 salavata; zatim su se po 100 puta učila određena Božija imena; potom bi se činila *murakaba*,²² i na koncu proučila jedna *Fatiha* i tri *Ihlasa*. Sevap proučenog, osim Poslaniku Muhammedu, a. s., njegovoj porodici i ashabima, poklanjao se pirovima nakšibendijskog, kaderijskog, kubrevijskog, čistijskog i suhravardijskog tarikata, zatim svim velikim šejhovima i šejhu Muhammedu Džanu. Silsila navedena u rukopisu veže se za Bala tekiju, jer se završava s imenom Alija Šumnulija, odnosno Šumnevi kako stoji u djelu, a sa strane je dodano ime i šejha hadži Jahje Dobrevija. U rukopisu se nalazi i prijepis dviju kasida, *Burde* i *Mudarijje*, i jedna bilješka o dozvoli za učenje navedenih kasida koju je ovaj šejh Jahja Dobrevi dao izvjesnom Ibrahimu.²³ Dobrevi je bio šejh-Alijev nasljednik i vjerovatno je bio porijeklom iz Bugarske, kao i učitelj mu. Na osnovu ovoga rukopisa može se zaključiti da je u Bosni i Hercegovini bilo nakšibendija ovoga ogranka vezanih i za Bala tekiju i njene šejhove. Mada se sa sigurnošću ne može znati da je Said Džan spomenuto djelo sastavio u Bosni, sasvim je moguće da je on posjećivao našu zemlju već od konca šezdesetih godina 19. stoljeća. Možda je tada posjetio i Banju Luku!

Kako se vidi iz spomenutog rukopisa, šejhovi ovog nakšibendijskog tarikata imali su dozvolu za još četiri tarikata. Zbog toga bi bilo razumljivo spominjanje šejha Abdul-Kadira Gejlanija u virdu kojeg je Hadžiselimović poslao u Mostar. Sevap učenja trebalo je pokloniti i šejhu Abdulkadiru ne samo zbog njegova statusa koji on ima u sufijskom nauku, već i zbog toga što je Vehbi-baba vjerovatno od svoga šejha dobio dozvolu i za kaderijski tarikat. Šejh Ibrahim Tejmi, koji se, također, spominje u dokumentu, zapravo je jedan od značajnijih *tabiina*, druge generacija muslimana, porijeklom iz Kufe, poznat po svom asketskom životu i za kojeg se veže vird *Al-musaba'at ašare* naveden u dokumentu. Ibrahim Tejmi bio je vjerodostojan prenosilac hadisa, kojeg je ubio Hadžadž 92/710. godine prije nego je napunio četrdesetu godinu života.²⁴ Tejmića i ovaj vird spominje Imam Gazali u svome djelu *Ihja ulumud-din*,

²² *Murakaba* bi ovdje predstavljala „povezivanje s Bogom u svim stvarima, odnosno povezivanje srca s Imenom Božije Biti“ (Beglerović, Samir, „Izazovi nakšibendijske tradicije za savremenu bosanskohercegovačku omladinu“, str. 186.).

²³ Gazi Husrev-begova biblioteka, R-6609, fols. 25b-27.

²⁴ Wheeler, M. Brannon, *Prophets in the Quran: An Introduction to the Quran and Muslim Exegesis*, Continuum, London, 2002, str. 349.

u kojem navodi da je Ibrahim ovaj virid dobio u haremu Kabe od hazreti Hidra, a ovaj ga je dobio od samoga Poslanika Muhammeda, a. s.²⁵

Kad je riječ o Mostaru, poznato je da su u XIX st. u gradu djelovale tekija Ali-paše Rizvanbegovića i Mehmed Koski-pašin hanikah, koje su bile nakšibendijskog karaktera, no pouzdano se zna da nisu imali nikakve veze s Banjom Lukom. Sasvim je sigurno da se tarikatski život odvijao i izvan ovih dviju sufijskih institucija, međutim nema podataka da li je Hadžiselimović imao još murida u Mostaru. Također, ni o dervišu hadži Mustafi sinu Ibrahimovu nismo mogli ništa saznati.²⁶ Kako je došlo do te veze između Banje Luke i Mostara nije sigurno, no moguće je da je to moglo biti prilikom putovanja na Hadž, gdje je dolazilo do susreta među ljudima i razmjene informacija.²⁷

Ovaj dokument iz Mostara otkriva, dakle, da je u Bosni i Hercegovini u XIX st. postojao još jedan ogranak nakšibendijskog tarikata koji se veže za banjolučkog šejha hadži Ahmeda Hadžiselimovića Vehbi-babu, a preko njega za šejha Muhammeda Džana, koji je djelovao u prvoj polovini XIX st. u Mekki. Džan je učio pred Abdullahom Dihlevijem, odnosno pred istim učiteljem kao i Mevlana Halid, od kojeg potječe halidijski nakšibendijski ogranak, te se stoga može reći da su u Bosni i Hercegovini bile prisutne obje ove tradicije koje su proizišle iz njegova hanikaha u Delhiju. O rasprostranjenosti, eventualnim tekijama i značaju ovog ogranka nakšibendijske tradicije teško je govoriti, ali činjenica da je šejh-Džanov sin Said Džan posjećivao Bosnu, kao i djelovanje šejhova vezanih za Bala tekiju u Istanbulu, upućuje na jedno možda značajnije prisustvo ovoga nakšibendijskog učenja u Bosni i

²⁵ El-Gazali, Ebu Hamid, *Ihja ulumid-din*, knjiga 2, Libris, Sarajevo, 2005, str. 455–457.

²⁶ Hasandedić je u svojim dvama člancima o mostarskim hadžijama donio imena, odnosno imena i prezimena, svih hadžija koje je on pronašao u raznim dokumentima, kao i godinu kada se spominju. Pošto je Mustafa bilo vrlo često ime, naveden je znatan broj hadžija iz XIX st. koji su nosili to ime i koji su potjecali iz raznih mostarskih porodica, međutim ime Mustafe sina Ibrahimova ne spominje se (Hasandedić, Hivzija, „Mostarske hadžije i neki običaji u vezi njihovog odlaska na hadž u Meku“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, 1974, br. 5-6, str. 214–218 i br. 7-8, str. 319–324).

²⁷ Kao primjer navest ćemo dokument iz Regeste *Acta Turcarum* Arhiva HNK iz 1867. godine u kojem izvjesni hadži Hamid iz Banje Luke šalje telegram u kojem traži od hadži hafiza Derviša Čemalovića iz Mostara, da ga obavijesti kada će i kojim putem ići hadžije u Mekku. Na istome mjestu stoji odgovor da će hadžije krenuti na put u četvrtak iz Dubrovnika za Trst, a odatle direktno za Aleksandriju (OZ-DK 5/241).

Hercegovini. Ipak, jedini zasada poznati šejh ove silsile bio je hadži Ahmed Vehbi-baba. Na koncu, recimo da je značaj ovog mostarskog dokumenta i u tome što svjedoči da je ova nakšibendijska tradicija u Banju Luku, odnosno u Bosnu i Hercegovinu, prenesena direktno iz Mekke, što, također, govori o putevima i načinima kojima je tarikatsko učenje stizalo u našu zemlju.

Izvori i literatura

- Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona, *Acta Turcarum*, OZ-DK 9/431.
- Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona, *Acta Turcarum*, OZ-DK 5/241.
- Gazi Husrev-begova biblioteka, R-6609.
- Al-Bakri, Abdulvehab, *Fejd al-Melik al-Vehhab al-Muteali*, Mektebet Al-Asadi, Mekkah, 2009/1430.
- Bejtić, Alija, „Banja Luka pod turskom vladavinom, Arhitektura i teritorijalni razvitak grada u 16. i 17. vijeku“, *Naše starine*, I, Sarajevo, 1953.
- Beglerović, Samir, „Izazovi nakšibendijske tradicije za savremenu bosanskohercegovačku omladinu“, *Takvim za 2014. godinu (1435/1436. god. po H.)*, El-Kalem, Sarajevo, 2013.
- Ćehajić, Džemal, *Derviški redovi u Jugoslavenskim zemljama*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1986.
- Dilberović, Alija, „Nakšibendijska tradicija Mostara u XIX i prvoj polovini XX stoljeća - Slučaj Koski-pašinog hanikaha“, *Znakovi vremena*, god. XVI, dvobroj 61/62, Sarajevo, 2013.
- Filipović, Muhamed, *U traganju za ljudima i zavičajem: portreti značajnijih Bosanaca XX vijeka*, ANUBiH, Sarajevo, 2007.
- El-Gazali, Ebu Hamid, *Ihja ulumid-din*, knjiga 2, Libris, Sarajevo, 2005.
- Al-Ghazi, Abdullah al-Mekki al-Hanefi, *Ifadatu al-anam bi zikri ahbari beledillahi haram*, vol. 6, Makatabat al-Asadi, Mekkah, 1998.
- Hasandedić, Hivzija, „Mostarske hadžije i neki običaji u vezi njihovog odlaska na hadž u Meku“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, br. 5-6 i br. 7-8, 1974.
- Husedžinović, Sabira, *Dokumenti opstanka: vrijednosti, značaj, rušenje i obnova kulturnog naslijeđa*, Muzej grada Zenice, Zenica, 2005.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, sv. II, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1998.
- Popara, Haso, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa GHB*, London-Sarajevo, sv. 13, 2004.
- Tanman, Baha, „Bâlâ Külliyesi“, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, Istanbul, 1991.
- Traljić, Mahmud, *Iz kulturne historije Bošnjaka*, Borac, Travnik, 1999, str. 123–124.
- Uludağ, Süleyman, „Halidiyye“, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, Istanbul, 1997.
- Wheeler, M. Brannon, *Prophets in the Quran: An Introduction to the Quran and Muslim Exegesis*, Continuum, London, 2002.

Internetski izvori

- Efin, T., *Bošnjacima u Banjoj Luci prijete nestanak?!*, http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=5894:bosnjacima-u-banjoj-luci-prijete-nestanak&catid=207&Itemid=220
- Ören, Enver, *Evliyalar ansiklopedisi*, http://www.sohbetican.com/pdf_dosyalari/Evliyalar-Ansiklopedisi.pdf.

Following a *wird* from Mostar

- Contribution to the history of naqshibandi tariqa in Bosnia and Herzegovina -

Summary

The intent of this paper is to point to the existence of a branch of a naqshibandi tariqa in Bosnia and Herzegovina, one that has not been discussed, so far, in the scholarly papers on the history of naqshibandi tariqa and Sufism, in general, in our country. The main source for this paper is a document that is kept in the Archives of Herzegovina-Neretva Canton in Mostar, and the document in question is a *wird* i. e. everyday Sufi prayers in the form of dhikr. The owner of this document was a certain dervish called Hajji Mustafa, the son of Ibrahim. In addition to his name, the document mentions the names of certain naqshibandi teachers who have not been known in the Bosnian Sufi tradition. Our research on these sheikhs has brought to light the information based on which we can conclude that this was a significant branch of the naqshibandi tariqa that existed in the Ottoman state and had its adherents even among the highest classes of Ottoman society. The center of this branch of naqshibandiyya was in Mecca from where it spread its teachings throughout the Islamic world, which is how it came to Bosnia and Herzegovina.

Key words: Mostar, Banja Luka, naqshibandi tariqa, Hajji Ahmed Hadžiselimović Vehbi-baba, Muhammed Džan, Said Džan, Mecca, Ali Šumnulu, Istanbul, Bala Tekke, Hajji Mustafa, the son of Ibrahim Mostarac.